

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Tomasz Kurpierz

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

– tytuł magistra historii: Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2000 r., na podstawie pracy *Stosunek Narodowej Demokracji do Niemiec w latach 1918–1926*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Janusza Gruchały;

– stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii: Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2006 r., na podstawie rozprawy *Zygmunt Lasocki (1867–1948). Polityk i działacz społeczny*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Janusza Gruchały.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

– od 2001 r. Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach, inspektor, nast. starszy inspektor, nast. specjalista, nast. starszy specjalista, nast. główny specjalista w Oddziałowym Biurze Edukacji Publicznej/Oddziałowym Biurze Badań Historycznych w Katowicach.

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

a) Osiągnięcie wynikające z art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.)

monografia naukowa:

Henryk Sławik 1894–1944. Biografia socjalisty, Katowice-Warszawa 2020, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Katowicach, ss. 836.

Celem przedstawionej pracy było ukazanie wszystkich ważniejszych aspektów publicznej działalności Henryka Sławika (1894–1944) – w okresie międzywojennym wybitnego polityka Polskiej Partii Socjalistycznej na Górnym Śląsku, dziennikarza i redaktora naczelnego „Gazety Robotniczej”, działacza społecznego, samorządowca, w czasie II wojny światowej prezesa Komitetu Obywatelskiego dla Spraw Opieki nad Polskimi Uchodźcami na Węgrzech i Delegata Rządu RP ds. uchodźców w tym kraju. Książka jest pierwszą naukową biografią Sławika (w latach 2003–2008 ukazały się reportaże historyczne na temat tej postaci, autorstwa Elżbiety Isakiewicz i Grzegorza Łubczyka, głównie odnoszące się do węgierskiego okresu). Przygotowując monografię, nie ograniczyłem się do faktograficznego opisu najważniejszych wydarzeń w życiu Sławika, ale podjąłem próbę opracowania biografii pretekstowej, przedstawiając szeroko losy bohatera na tle epoki, w której przyszło mu żyć. Starłem się więc analizować fragmenty większej całości widzianej właśnie przez pryzmat losów jednostki, szerzej skupiając się na tych wątkach, ludziach, strukturach, wydarzeniach i innych zagadnieniach, które w dotychczasowych opracowaniach naukowych nie były przedmiotem ujęć monograficznych lub wspomniane zostały jedynie pobieżnie czy też fragmentarycznie.

Monografię podzieliłem na dwie zasadnicze części. Pierwszą, dotyczącą okresu międzywojennego, otwiera rozdział poświęcony rodzinie i młodości Sławika, następnie opisuje jego udział w powstaniach śląskich i kampanii plebiscytowej, początki pracy w „Gazecie Robotniczej” i inne aspekty społeczno-politycznej aktywności. Dalej przedstawiam przełomowy okres w publicznej działalności Sławika w okresie międzywojennym (lata 1928–1930) – wejście do ścisłego kierownictwa PPS na Górnym Śląsku i do szerszych władz ogólnopolskich partii (Rady Naczelnej), objęcie funkcji redaktora naczelnego wspomnianej powyżej gazety, pracę w samorządzie (Radzie Miejskiej Katowic i Śląskiej Radzie Wojewódzkiej). W kolejnym rozdziale skupiam się na czasie Wielkiego Kryzysu, szczególnie dotkliwie odczuwanym w wybitnie przemysłowym regionie. Piąty rozdział poświęcony jest losom bohatera biografii w ostatnich latach przed wybuchem wojny.

Pierwsza część monografii, oprócz obszernego odtworzenia publicznej działalności Sławika, wprowadza do naukowego obiegu szereg nowych informacji dotyczących sceny politycznej na Górnym Śląsku w okresie międzywojennym. Bardziej szczegółowo i wielowymiarowo niż to dotychczas było ujęte w literaturze przedmiotu, przedstawiłem niektóre aspekty funkcjonowania PPS na tym terenie, np. okoliczności rozłamu w partii w 1928 r., relacje z komunistami i sanacją, aktywność w środowiskach młodzieżowych, udział socjalistów w pracach samorządów itd. Sławik ponad dwie dekady związany był z „Gazetą Robotniczą”, wiele uwagi poświęciłem więc też analizie rynku prasowego na omawianym terenie, ze

szczególnym uwzględnieniem prasy socjalistycznej. Poczyniłem również szereg nowych ustaleń dotyczących funkcjonowania samorządu miejskiego (w Katowicach) i wojewódzkiego, jak też organizacji branżowych (w latach trzydziestych Sławik był m.in. prezesem Syndykatu Dziennikarzy Polskich Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego).

Drugą część książki – poświęconą losom Henryka Sławika na Węgrzech w czasie II wojny światowej – otwiera rozdział traktujący o jego tułaczce we wrześniu 1939 r. i pierwszych tygodniach pobytu za granicą. Kluczowe dla dalszych losów bohatera biografii okazało się spotkanie z Józsefem Antallem, wyższym urzędnikiem w węgierskim MSW, delegowany przez rząd Królestwa Węgier do zorganizowania opieki nad polskimi uchodźcami cywilnymi, który w październiku 1939 r. zaproponował mu objęcie funkcji szefa komitetu opiekuńczego. W siódmym rozdziale opisałem okoliczności nominacji i pierwsze miesiące pracy Sławika na stanowisku prezesa Komitetu Obywatelskiego dla Spraw Opieki nad Polskimi Uchodźcami na Węgrzech. Zasadniczą zmianę sytuacji uchodźców – co opisuję w kolejnym fragmencie pracy (dotyczącym lat 1940–1941) – przyniosła klęska Francji. Na Węgrzech pozostawało wówczas kilkanaście tysięcy uciekinierów z Polski, którzy nadal potrzebowali różnorodnej pomocy. Po zamknięciu Poselstwa RP w styczniu 1941 r. rząd w Budapeszcie uznał Komitet Obywatelski za oficjalny organ reprezentujący wszystkich Polaków znajdujących się na terenie Królestwa Węgier. Jednocześnie jednak cały czas narastała niemiecka presja, aby kierowaną przez Sławika instytucję ograniczyć, a następnie zlikwidować (przed jakimś czasem prezes komitetu był internowany) – te zagadnienia opisuję w kolejnym, dziewiątym rozdziale (dotyczącym lat 1941–1942). Dziesiątą część biografii poświęciłem działalności Sławika od powrotu z internowania do marca 1944 r. W następnym, jedenastym rozdziale opisałem udział bohatera książki w akcji ratowania ludności żydowskiej, głównie polskich obywateli przebywających na Węgrzech. W ostatniej części przedstawiłem ostatnie miesiące życia Sławika aż do jego śmierci w obozie w Mauthausen-Gusen.

Prezentując działalność bohatera biografii w czasie II wojny światowej, starałem się szeroko naświetlić sytuację polskich uchodźców cywilnych na Węgrzech i różne aspekty ich pobytu, biorąc pod uwagę zarówno uwarunkowania wewnętrznej polityki w tym kraju, jak i kwestie międzynarodowe. W dotychczasowej literaturze przedmiotu znacznie więcej uwagi poświęcono internowanym tam polskim żołnierzom i oficerom oraz strukturom wojskowym, natomiast działalność cywilnego Komitetu Obywatelskiego opisywana była dość pobieżnie, a niektóre zagadnienia ujęte w mojej monografii w ogóle nie były poruszane w obiegu naukowym. Obszernie przedstawiłem też konflikty wśród polskich uchodźców reprezentujących różne poglądy i partie polityczne; awantury nieraz na tyle gwałtowne, że np.

latem 1940 r. konieczna była tam interwencja premiera Władysława Sikorskiego (chodziło w tym przypadku o spór między Sławikiem a polskim poselstwem). W kończącej książkę dość obszernym epilogu opisałem powojenne losy rodzin Henryka Sławika i Józsefa Antalla, a także proces przywracania pamięci o tych dwóch wybitnych postaciach.

Przygotowując biografię oparłem się na rozproszonej, ale rozległej bazie źródłowej. Korzystałem z zasobów kilkunastu archiwów krajowych i zagranicznych, zbiorów prywatnych w Polsce i Węgrzech, ponad dwudziestu tytułów prasowych z lat 1913–1946, relacji i źródeł drukowanych oraz obszernej literatury przedmiotu. Balansując między prezentowaniem działalności bohatera biografii a przedstawianiem wycinka rzeczywistości (społecznej, politycznej, zawodowej), w której przyszło mu żyć, starałem się tak prowadzić narrację, aby zachować właściwe proporcje między kilkoma poziomami opisu – od geopolitycznego i makrospołecznego do deskrypcji losów jednostki.

Częstkowe wyniki badań nad biografią Henryka Sławika zaprezentowałem na dwóch konferencjach naukowych (teksty te zostały opublikowane w materiałach pokonferencyjnych: *Henryk Sławik jako dziennikarz i redaktor* [w:] *Henryk Sławik – śląski bohater trzech narodów*, pod red. J. Januszewskiej-Jurkiewicz i L. Krzyżanowskiego, Bielsko-Biała 2015, s. 19–40; *Między solidaryzmem klasowym a antagonizmem narodowym. Polscy socjaliści na Górnym Śląsku w latach 1918–1922* [w:] *Rok 1918 na Górnym Śląsku. Przełom społeczno-polityczny i jego konsekwencje*, pod red. S. Rosenbauma, Warszawa-Katowice-Gliwice 2020) oraz podczas kilkunastu sesji popularnonaukowych, prelekcji i dyskusji. Jestem również autorem i współautorem kilkunastu popularnonaukowych publikacji o Sławiku (w tym zwartych opracowań: *Henryk Sławik 1894–1944. Górnośląski Sprawiedliwy wśród Narodów Świata*, Katowice 2021, ss. 96 oraz „*Tak płaci Polska*”. *Henryk Sławik* – współautor Łukasz Kobiela, katalog wystawy, Katowice 2014, ss. 72), współautorem wystawy i konsultantem filmu dokumentalnego (szerzej zob. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę).

Biografia Henryka Sławika otrzymała następujące nagrody i nominacje:

- w listopadzie 2021 r. podczas Targów Książki Historycznej w Warszawie Nagroda KLIO I stopnia w kategorii monografia naukowa;
- we wrześniu 2021 r. nagroda Prezydenta Miasta Katowice w dziedzinie kultury za rok 2021;
- w październiku 2021 r. nominacja do Nagrody Historycznej m.st. Warszawy im. Kazimierza Moczarskiego;

– w listopadzie 2021 r. nominacja do Międzynarodowej Nagrody im. Witolda Pileckiego w kategorii naukowa książka historyczna;

– biografia uznana została przez jury plebiscytu organizowanego przez redakcje Histmag.org i Granice.pl za najlepszą książkę historyczną I półrocza 2021 r. w kategorii *W rolach głównych*.

Książka była recenzowana m.in. na łamach miesięcznika „Nowe Książki” (2021, nr 5), „Gazety Wyborczej” (3 II 2021), „Gościa Niedzielnego” (2021, nr 2), miesięcznika „Śląsk” 2021, marzec), portalu Histmag (12 III 2021).

b) Inne osiągnięcia naukowo-badawcze

Moje zainteresowania badawcze głównie, choć nie tylko, koncentrują się wokół kilku kwestii związanych z historią polityczno-społeczną województwa śląskiego/katowickiego w latach 1945–1989, szczególnie dotyczących dziejów opozycji i oporu społecznego na tym terenie oraz funkcjonowania systemu komunistycznego, zwłaszcza działań aparatu represji i partii. Efektem badań jest kilka monografii, których jestem autorem lub współautorem. Prowadziłem też różne prace badawcze z zakresu biografistyki. Oprócz monografii dotyczącej Henryka Sławika zaowocowały one wydaniem jednej obszernej biografii i szeregu krótszych opracowań biograficznych.

W pierwszym okresie pracy naukowej koncentrowałem się na badaniu działalności komunistycznego aparatu represji do 1956 r. i podziemia zbrojnego na obszarze województwa śląskiego. W 2002 r. współorganizowałem konferencję naukową, której efektem była publikacja posesyjna *Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939–1947*, Bielsko-Biała 2002 (tom redagowałem wraz z Aleksandrą Namysło, tam też ukazał się mój tekst *Procesy żołnierzy podziemia zbrojnego na Podbeskidziu przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Katowicach w latach 1946–1947*).

W 2004 r. ukazało się moje opracowanie *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach w latach 1946–1955*, Katowice 2004, ss. 143, w którym przedstawiłem analizę orzecznictwa katowickiego WSR oraz noty biograficzne osób skazanych przez ten sąd na najwyższy wymiar kary (prezentowałem też cząstkowe wyniki badań na ten temat, zob. np. *Skazani na karę śmierci z terenu Śląska Opolskiego przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach w latach 1946–1950*, „Studia Śląskie” 2005, t. LXIV, s. 85–94; *Marek Szauber (1907–?)*, prokurator WPR w Katowicach i Lublinie [w:] „Aparat represji w Polsce Ludowej” 2004, nr 1, s. 419–422; *Stanisława Michalik* [w:] *ibidem*, 2005, nr 2, s. 439–442).

Jestem również autorem podrozdziału *Wojskowy wymiar sprawiedliwości* w przygotowanej głównie przez historyków z Uniwersytetu Śląskiego, Instytutu Pamięci Narodowej i Państwowego Instytutu Naukowego – Instytutu Śląskiego w Opolu monografii *Województwo śląskie 1945–1950. Zarys dziejów politycznych*, red. A. Dziurok, R. Kaczmarek, Katowice 2007, wyd. II Katowice 2014.

Częstkowe wyniki badań na historią podziemia niepodległościowego i działaniami komunistycznego aparatu represji, głównie na Śląsku Cieszyńskim, zaprezentowałem w kilku artykułach naukowych i biogramach (zob. np. *Likwidacja zgrupowania Narodowych Sił Zbrojnych Henryka Flamego „Bartka” w 1946 roku – próba rekonstrukcji działań aparatu bezpieczeństwa*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1 (5), s. 107–132, kilka biogramów zamieszczonych w t. I–III, V wydawnictwa *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*; w zbiorze relacji: *Księga świadectw. Skazani na karę śmierci w czasach stalinowskich i ich losy*, red. K. Madej, J. Żaryn, J. Żurek, Warszawa 2003 i innych) oraz kilkunastu artykułach popularnonaukowych.

Zakończeniem etapu badań nad tą tematyką była monografia „*Dobić wroga*”. *Aparat represji wobec podziemia zbrojnego na Śląsku Cieszyńskim i Żywiecczyźnie 1945–1947* (współautor Przemysław Piątek), Katowice-Kraków 2007, ss. 466, w której podjąłem próbę przedstawienia całości działań operacyjnych i zbrojnych skierowanych przeciwko oddziałom partyzanckim prowadzącym walkę na wskazanym w tytule terenie (drugi współautor skupił się na działaniach prawnych i pozaprawnych). W części I (*Przeciwnicy*, s. 27–120) i część II (*Działania operacyjne i zbrojne*, s. 121–207) przedstawiłem organizację aparatu represji i instrumenty prawne do działań operacyjnych i zbrojnych, struktury i sposoby działania podziemia zbrojnego, wreszcie formy walki i przedsięwzięcia operacyjne aparatu bezpieczeństwa (w tym prowadzoną na szeroką skalę kombinację operacyjną, w wyniku której zginęło około stu członków zgrupowania Henryka Flamego „Bartka”). Większość ustaleń oparłem na niewykorzystanej wówczas jeszcze przez badaczy dokumentacji wytworzonej przez komunistyczny aparat represji (UB, KBW, WSR) oraz źródłach partyjnych.

Jestem również współautorem (wraz z Dariuszem Węgrzynem) dwóch rozdziałów w monografii *Fundament systemu zniewolenia. Z działalności wojewódzkich struktur Urzędu Bezpieczeństwa w Katowicach 1945–1956*, pod red. A. Dziuroka i A. Dziuby, Katowice 2009 (*Działalność śledcza*, s. 111–135, *W walce z podziemiem zbrojnym*, s. 195–219). Uczestniczyłem też w pracach zespołu autorów, który przygotował *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*, red. R. Wnuk, S. Poleszak, A. Jaczyńska, M. Śladecka, Warszawa–Lublin 2007, wyd. II Warszawa-Lublin 2020, będący kompendium dziejów i

struktur konspiracyjnych (wraz z A. Dziubą, T. Balbusem, M. Korkuciem, K. Szwagrzykiem, D. Węgrzynem opracowałem dzieje podziemia niepodległościowego w województwie śląskim, wyd. II – s. 418–445); publikacja nagrodzona została w konkursie „Książka Historyczna Roku” w 2008 r. w kategorii „najlepsza książka naukowa”.

W 2010 r. zredagowałem popularnonaukowy tom „*Przewodnia siła Narodu*”. *Z dziejów partii komunistycznej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim 1945–1990*, Katowice 2010, ss. 240, w którym zamieszczonych zostało szesnaście tekstów (w tym jeden mojego autorstwa) dotyczących różnych aspektów funkcjonowania PPR i PZPR w województwie śląskim/katowickim. Artykuły, choć zamieszczone bez pełnego aparatu naukowego (brak przypisów), w większości przygotowane zostały na podstawie źródłowych badań, co zostało odnotowane w poszczególnych zestawieniach źródeł i literatury po każdym tekście.

Syntetycznym i popularnonaukowym podsumowaniem badań nad oporem wobec wprowadzania władzy komunistycznej jest wydana w 2019 r. praca *Wypatrując Andersa. Konspiracja niepodległościowa w województwie śląskim 1945–1948*, Katowice-Warszawa 2019, ss. 336 (oprócz mnie jej współautorami są Dariusz Węgrzyn i Adam Dziuba). Głównie w oparciu o własne wyniki badań, zaprezentowane w wydanych wcześniej monografiach, przedstawiliśmy (każdy jest autorem mniej więcej jednej trzeciej tekstu) struktury podziemia niepodległościowego na omawianym terenie, cele powojennej konspiracji oraz działania aparatu represji wobec podziemia poakowskiego i narodowego. Książka jest obszernie ilustrowana, a wiele zdjęć i dokumentów opublikowanych zostało po raz pierwszy.

Równoległe do prac poświęconych dziejom komunistycznego aparatu represji i podziemia zbrojnego prowadziłem badania nad biografią Zygmunta Lasockiego (1867–1948) – urzędnika krajowej i centralnej administracji w monarchii austro-węgierskiej, posła do Rady Państwa, polityka PSL „Piast”, bliskiego współpracownika Wincentego Witosa, działacza społecznego, członka kilku komitetów charytatywnych w czasie I i II wojny światowej, szefa Wydziału Administracyjnego Polskiej Komisji Likwidacyjnej i Komisji Rządzącej (1918–1919, posła i ministra pełnomocnego RP w Wiedniu (1922–1924) i w Pradze (1925–1927), autora kilkudziesięciu prac z zakresu genealogii i heraldyki. Opracowana przeze mnie biografia stała się podstawą do obrony pracy doktorskiej w 2006 r. (praca została wyróżniona przez Radę Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego), a jej nieco zmieniona i uzupełniona wersja opublikowana została pod tytułem *Zygmunt Lasocki (1867–1948). Między polityką a działalnością społeczną*, Toruń 2009, ss. 523, (wydawnictwo Europejskie Centrum Edukacyjne, publikacja dofinansowana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego).

Działalność polityczną i społeczną Lasockiego przedstawiłem w sześciu rozdziałach, w układzie chronologiczno-problemowym, starając się tak prowadzić narrację, aby losy tego ważnego polityka ludowego i dyplomaty zaprezentować na tle epoki (a właściwie epok), w których przyszło mu żyć i aktywnie pracować na wielu polach.

Kolejne pole moich zainteresowań naukowych to dzieje opozycji i oporu społecznego w ostatniej dekadzie PRL w województwie katowickim. Prowadziłem między innymi badania nad działalnością Niezależnego Zrzeszenia Studentów na tym terenie. Częstkowe wyniki badań przedstawiłem na kilku konferencjach naukowych, a następnie w materiałach pokonferencyjnych lub innych publikacjach naukowych (zob. m.in. *Strajki i inne formy oporu studenckiego na katowickich uczelniach w latach 1980–1989* [w:] Katowice. W 143 rocznicę uzyskania praw miejskich. W 40-lecie powstania Uniwersytetu Śląskiego – szkolnictwa i nauka na Górnym Śląsku, red. A. Barciak, Katowice 2009, s. 168–196; *Niezależne Zrzeszenie Studentów na Uniwersytecie Śląskim w optyce i działaniach Służby Bezpieczeństwa (1980–1989). Zarys zagadnienia* [w:] *Myśl na uwięzi. Kontrola operacyjna środowisk akademickich województwa katowickiego przez Służbę Bezpieczeństwa w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku. Studia i szkice*, pod red. A. Dziuby i M. Sikory, Katowice 2010, s. 202–255; *Niezależne Zrzeszenie Studentów w województwie katowickim u schyłku PRL (1988–1989)* [w:] *Upadek systemu komunistycznego na Górnym Śląsku. Wokół przemian 1989 roku w województwach katowickim i opolskim*, pod red. A. Dziuby i S. Rosenbauma, Katowice 2010, s. 43–86). Na temat NZS opublikowałem również kilka artykułów popularnonaukowych, jestem współautorem wystaw i konsultantem filmu dokumentalnego (szerzej zob. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę).

Podsumowaniem tego nurtu moich badań była monografia *Zbuntowani. Niezależne Zrzeszenie Studentów w województwie katowickim 1980–1989*, Katowice 2012, ss. 408 – pierwsze naukowe i całościowe opracowanie dziejów niezależnego ruchu studenckiego na wskazanym obszarze w latach osiemdziesiątych. Książkę, skonstruowaną w porządku chronologicznym, podzieliłem na sześć rozdziałów, które z składają się z problemowych podrozdziałów. W pierwszej, wprowadzającej części przedstawiłem sytuację w środowisku akademickim w regionie przed 1980 rokiem, w drugiej – powstanie NZS w województwie katowickim, tworzenie struktur i początki działalności aż do kryzysu łódzkiego i rejestracji w lutym 1981 r. Trzeci rozdział obejmuje okres od wiosny 1981 r. do wprowadzenia stanu wojennego w grudniu tego roku. W tym czasie nastąpiła prawdziwa erupcja różnych niezależnych inicjatyw studenckich. Podejmowane były one na tle narastających konfliktów z

władzami, których apogeum nastąpiło w listopadzie i grudniu podczas wielkiego strajku młodzieży akademickiej. Czwarta część dotyczy okresu od grudnia 1981 r. do połowy 1985 r. Opisałem w nim silne represje, jakie dotknęły środowisko studenckie w województwie katowickim po wprowadzeniu stanu wojennego (m.in. internowania) oraz przedstawiłem działalność kilku konspiracyjnych podziemnych grup studenckich, które na ogół ściśle współpracowały z „dorosłą” konspirą. W piątej części, obejmującej lata 1985–1988, opisałem reaktywację struktur NZS w regionie, zaś w szóstym rozdziale skupiłem się na działaniach zrzeszenia w czasie ostatnich miesięcy istnienia PRL. Praca oparta została na szerokiej bazie źródłowej, w tym na wielu nieznanych wówczas badaczom dokumentach wytworzonych przez komunistyczny aparat bezpieczeństwa i PZPR. Wykorzystałem również kilkadziesiąt relacji byłych członków NZS (z znaczną część sam zebrałem) oraz obszerną dokumentację zrzeszenia, głównie ze zbiorów prywatnych.

Jednocześnie badałem dzieje śląsko-dąbrowskiej „Solidarności”. Wraz z Jarosławem Neją jestem współautorem obszernego rozdziału (s. 171–313) *NSZZ „Solidarność” Region Śląsko-Dąbrowski* w sześciotomowej syntezie dziejów związku *NSZZ „Solidarność” 1980–1989* (t. 6, *Polska Południowa*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010). W 2012 r., również z J. Neją, wydałem publikację *„Solidarność” śląsko-dąbrowska 1980–1981. Szkic do monografii i dokumenty własne*, Katowice 2012, ss. 534 (w obu przypadkach jestem autorem połowy tekstu). Książka składa się z dwóch zasadniczych części – pierwsza to szkic monograficzny (s. 31–183), podzielony na szesnaście podrozdziałów, skonstruowanych w układzie chronologiczno-problemowym, druga – wybór najważniejszych i najbardziej reprezentatywnych dokumentów „Solidarności” śląsko-dąbrowskiej z lat 1980–1981 (zaprezentowaliśmy 180 dokumentów, opatrzonych przypisami rzeczowymi). Razem redagowaliśmy też tom pokonferencyjny z ogólnopolskiej sesji naukowej *Internowani i uwięzieni w stanie wojennym*, red. T. Kurpierz, J. Neja, Katowice-Warszawa 2018 (na tom składa się trzynaście tekstów opisujących różne formy represji po 13 grudnia 1981 r.).

Od 2018 r. wraz z J. Neją jestem koordynatorem oddziałowym IPN wydawnictwa *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989* (koordynowałem prace dot. Regionów NSZZ „Solidarność: „Śląsko-Dąbrowskiego”, Podbeskidzie, Częstochowa: w tomie 3 *Encyklopedii* (red. G. Waligóra i inni), Warszawa 2019; w tomie 4 (red. J. Olszek i inni), Warszawa 2020 i w tomie 5 (red. J. Olszek, tom po recenzjach, w druku – stan na kwiecień 2023 r.). Oprócz redagowania haseł rzeczowych i biogramów do wyżej wymienionych tomów jestem autorem 7 biogramów i haseł oraz współautorem 33 biogramów i haseł (w tym 11 w druku – stan na kwiecień 2023). Na temat sytuacji w województwie katowickim w okresie po

powstaniu „Solidarności” i w czasie stanu wojennego pisałem w kilku opracowaniach zbiorowych, m.in. dwutomowej historii Katowic (*Przełom solidarnościowy i stan wojenny* [w:] *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*, t. 1, red. A. Barciak, E. Chojecka, S. Fertacz, Katowice 2012, s. 513–519). Tematykę tę poruszałem też w kilkunastu artykułach popularnonaukowych (ale przygotowywanych głównie w oparciu o niepublikowane źródła), jestem również współautorem wystaw (szerzej zob. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę).

Merytorycznie współredagowałem publikację autorstwa Jana Jurkiewicza (1957–2020), jednego z liderów NZS w woj. katowickim i historyka dziejów opozycji (J. Jurkiewicz, *Górnicza „Solidarność” w województwie katowickim 1980–1989*, Katowice-Zabrze-Warszawa 2021). Jestem też autorem kilku recenzji wydawniczych opublikowanych następnie wspomnień osób związanych z opozycją w województwie katowickim w latach 80. XX w. (M. Klich, *Niepokorny. Historia lat 1976–1989*, Katowice 2018; *Gliwicka opozycja 1976–1990. Relacje świadków i uczestników*, opracowanie, redakcja i wstęp K. Chwastek, B. Tracz, Gliwice-Katowice 2020; L. Cyran, *Słabe oberwuj, mocne obuduj. Wspomnienia*, wprowadzenie A. Dziuba, Katowice-Rybnik-Warszawa 2021; M. Luty, *Dziesięć lat w śląsko-dąbrowskiej „Solidarności”. Wspomnienia z lat 1980–1990*, Katowice 2023).

Analiza różnych aspektów oporu społecznego i form przystosowania do nowej rzeczywistości, ale przede wszystkim opis zakresu zmian w funkcjonowaniu władzy komunistycznej jest przedmiotem mojej kolejnej monografii *Czas przełomu. Destalinizacja, rok 1956 i koniec odwilży w województwie stalinogrodzkim/katowickim (1953–1961)*, tom 1, *Schyłek stalinizmu i początek odwilży (1953–1955)*, Warszawa-Katowice 2023, ss. 396). Książka jest pierwszą częścią trzytomowej serii wydawniczej (autorzy tomów 2 i 3: J. Neja, A. Dziuba), której celem jest próba odpowiedzi na pytanie, czy rok 1956 i wydarzenia, które go poprzedzały i które nastąpiły tuż po nim w województwie stalinogrodzkim/katowickim, były faktycznym przełomem i punktem zwrotnym, czy raczej stanowiły kontynuację wcześniejszego systemu totalitarnego (lub o cechach totalitarnych), z niewielkimi jedynie zmianami. W moim opracowaniu skupiłem się na latach 1953–1955, będących wstępem do wstrząsów z roku 1956. Celem badań było przedstawienie powolnych zmian, które zaczęły następować w województwie katowickim/stalinogrodzkim po śmierci Stalina. Podjąłem próbę odpowiedzi na pytania, jaki miały one zakres i czy osłabiły dotychczasową hegemonię PZPR na różnych polach. Tak zakreślone ogólnie pole badawcze rozszerzyłem następnie o katalog kolejnych, bardziej szczegółowych pytań: jakie były symptomy odwilży w całym systemie władzy,

zarówno w PZPR, jak i jej tzw. pasach transmisyjnych, jak przebiegały zmiany w aparacie represji, w jaki sposób kierownictwo partyjne pod presją spadku wydajności i dramatycznie wysokiego poziomu wypadkowości w górnictwie węgla kamiennego, idąc za nowymi wytycznymi z Moskwy, zaczęło odchodzić od podejścia dogmatycznego na rzecz nieco bardziej pragmatycznego zarządzania przemysłem. Próbowałem odpowiedzieć na pytania, jak od 1953 r. wyglądała ewolucja polityki władz wobec górnośląskiej ludności rodzimej, jak zmieniało się podejście do kolektywizacji, czy w połowie lat pięćdziesiątych w województwie katowickim/stalinogrodzkim istniały jeszcze jakieś sfery zorganizowanego oporu i niezależności, jak wreszcie na tym tle przedstawiała się sytuacja miejscowego Kościoła katolickiego.

Jeżeli bardziej wnikliwie przyjrzymy się literaturze przedmiotu, możemy dojść do wniosku, że w większości opracowań dotyczących stalinizmu w Polsce (a historiografia na ten temat jest obszerna) główną uwagę skupiono na okresie przyspieszonej sowietyzacji w latach 1948–1953, a więc na momencie kulminacji systemu, kiedy cechy totalitarne były najbardziej wyraziste i widoczne. Czas po śmierci sowieckiego przywódcy, ale poprzedzający rok 1956, a więc okres ewolucji stalinizmu w okresie przejściowym, generalnie traktowany jest w literaturze przedmiotu dość pobieżnie i tylko niektóre zagadnienia, jak np. reorganizacja aparatu bezpieczeństwa czy zmiany w sferze kultury, zostały stosunkowo dobrze rozpoznane. Moja monografia jest więc jedną z pierwszych prób stworzenia studium schyłku stalinizmu w ujęciu regionalnym.

Oprócz wspomnianych powyżej czterech recenzji wydawniczych wspomnień osób związanych z opozycją w województwie katowickim, byłem recenzentem następujących publikacji naukowych: *Z dziejów Mikołowa w XX wieku. Wybrane zagadnienia*, red. G. Bębniak, Katowice 2012; *Studia z dziejów ziemi rybnicko-wodzisławskiej w Polsce Ludowej*, red. A. Dziurok, B. Kloch, Katowice-Rybnik 2011; *Rok 1920 na Górnym Śląsku. Alianci – kampania plebiscytowa – powstanie*, red. Z. Gołasz, S. Rosenbaum, Katowice–Gliwice 2022; *Wojciech Korfanty, „Górny Śląsk to wielka rzecz”. Wystąpienia na forum Sejmu Śląskiego I kadencji (1922–1929)*, wybór i opracowanie S. Rosenbaum, M. Węcki, Katowice-Warszawa 2022. Recenzowałem też trzy publikacje popularnonaukowe (zob. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę).

Podsumowując najważniejsze publikacje w moim dorobku – jestem autorem czterech monografii naukowych, współautorem dwóch kolejnych (jako drugi współautor),

przygotowałem książkę z notami biograficznymi osób represjonowanych, współredagowałem (jako drugi redaktor) dwa tomy konferencyjne, uczestniczyłem w pracach kilku zespołów badawczych przygotowujących monografie zbiorowe; opublikowałem też (jako autor, redaktor lub współautor) cztery samodzielne publikacje popularnonaukowe.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Jako pracownik Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej/Oddziałowego Biura Badań Historycznych w Katowicach Instytutu Pamięci Narodowej uczestniczyłem w projektach naukowych i popularnonaukowych realizowanych m.in. z Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, Państwowym Instytutem Naukowym – Instytutem Śląskim w Opolu, Muzeum Historii Katowic, Muzeum w Gliwicach, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze i innymi instytucjami.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

W latach 2001–2023 wygłosiłem łącznie kilkadziesiąt prelekcji, wykładów otwartych, referatów na sesjach popularnonaukowych, uczestniczyłem też w seminariach i warsztatach dla nauczycieli, studentów i uczniów, moderowałem dyskusje panelowe.

Kilkakrotnie prowadziłem warsztaty i wykłady w ramach zajęć organizowanych przez Regionalne Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli „WOM” i Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” w Katowicach (*Walka komunistycznego aparatu represji z podziemiem zbrojnym na Podbeskidziu*, warsztaty, RODN „WOM” w Bielsku-Białej, 6 XI 2008 r.; *Sylwetka Henryka Sławika (1894–1944)* na konferencji 2014 – *Rokiem Henryka Sławika* zorganizowanej przez RODN „WOM” w Katowicach, 25 II 2014 r.; *Działalność Henryka Sławika na Węgrzech w okresie II wojny światowej*, referat wygłoszony na konferencji *Rok 2014 – Rokiem Henryka Sławika*, zorganizowanej przez RODN „WOM” w Częstochowie, 28 X 2014 r.; udział w panelu dyskusyjnym *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. W poszukiwaniu zapomnianych autorytetów*, zorganizowanym przez Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” w Katowicach, Wyższa Szkoły Techniczna w Katowicach, 18 IX 2014 r.). Zajęcia dla nauczycieli kilkanaście razy prowadziłem też w Przystanku Historia – Centrum Edukacyjnym IPN w Katowicach im. Henryka Sławika, w szkołach oraz przy okazji otwarcia wystaw (wykłady i

seminaria m.in. dot. działalności komunistycznego aparatu represji, zasobów archiwalnych IPN, postaci H. Sławika).

W marcu 2013 r. w ramach *Wielkich korepetycji z historii* (współorganizacja: Uniwersytet Śląski) wygłosiłem dla studentów referat *Niezależne Zrzeszenie Studentów na górnośląskich uczelniach* (Katowice, 8 III 2013 r.). W kwietniu 2019 r. prowadziłem dla studentów historii Uniwersytetu Śląskiego seminarium dotyczące wykorzystania zasobu IPN w badaniach biograficznych; 26 IV 2021, podczas zajęć on-line, wygłosiłem dla studentów historii UŚ referat w ramach seminarium: *Warsztat naukowy historyka: międzywojnie – biografistyka*.

Aktywnie uczestniczyłem w dziesięciu konferencjach popularnonaukowych organizowanych przez IPN i inne instytucje naukowe, kulturalne i samorządowe. W kilku przypadkach byłem też współorganizatorem tych konferencji:

– współorganizowałem sesję popularnonaukową *Jak studenci pobili się sami... Katowicki NZS w 20. rocznicę wydarzeń pod katedrą Chrystusa Króla w Katowicach w 1988 r.* i wygłosiłem referat *NZS Uniwersytetu Śląskiego 1986–1989* (Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, 27 XI 2008 r.);

– współorganizowałem konferencję popularnonaukową *W 30. rocznicę powstania „Solidarności” śląsko-dąbrowskiej*, prowadziłem podczas tej sesji panel dyskusyjny *Trudna droga do zjednoczenia – od Komitetów Strajkowych do Regionu Śląsko-Dąbrowskiego NSZZ „Solidarność”*, Dąbrowa Górnicza 11 IX 2010 r.;

– współorganizowałem konferencję popularnonaukową *Niezależne Zrzeszenie Studentów (1980–1990). W 30. rocznicę rejestracji* (współorganizator: Stowarzyszenie Pokolenie w Katowicach, prowadziłem panele dyskusyjne: *Niezależne Zrzeszenie Studentów (1980–1981) – perspektywa regionalna; Okres podziemny i reaktywacja (1982–1989)*, rektorat UŚ, Katowice, 4 III 2011 r.);

– współorganizowałem konferencję panelową *Strajki grudniowe 1981 roku w województwie katowickim. Geneza. Przebieg. Konsekwencje. Refleksje uczestników* (Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, 14 XII 2011 r.);

– współorganizowałem sesję popularnonaukową *Od porozumienia do grudniowej konfrontacji. Geneza i znaczenie Porozumienia Katowickiego i MKZ Katowice 1980–1981* (organizatorzy Uniwersytet Śląski, Porozumienie Katowickie 1980 Stowarzyszenie na rzecz Pamięci w Katowicach, katowicki oddział Instytutu Pamięi Narodowej, Samorząd Studencki WNS UŚ, przy współpracy Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej), wygłosiłem referat *MKZ Katowice a inne struktury ponadzakładowe NSZZ „Solidarność w województwie katowickim*, 12 XII 2012 r.;